

معرفی نظام آموزشی جامع نگر به منظور رشد علمی زنان مبتنی بر آموزه‌های اسلام

فاطمه نجاری *

علی تقوی **

دریافت مقاله: ۹۵/۷/۳

پذیرش نهایی: ۹۵/۹/۲۲

چکیده

این سؤال اساسی مطرح می‌شود که اگر نظام آموزشی منحصرآ جنسیتی (ستگرا) و نظام آموزشی آندروژنی (تجددگرا) هر دو مردود است، نظام آموزشی جامع‌نگر و مطلوبی که مطابق با ساختار اسلامی ایرانی کشور ما باشد و موجبات دستیابی به پیشرفت را برای زنان جامعه فراهم آورد، چگونه نظامی خواهد بود؛ لذا به منظور ایجاد فهمی عمیق و جامع از نظریات متفاوت در زمینه رشد علمی زنان و دستیابی به الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، پس از جمع‌آوری تعدادی از آثار و منابع نظریه‌پردازان در این حوزه به تحلیل مضمون این آثار پرداخته شده است. در این روش، ابتدا قسمت‌هایی از متون منتخب، که از زوایای گوناگون به رشد علمی زنان پرداخته است، استخراج شد؛ سپس، عبارتی که نماینده مفهوم آن قسمت‌ها باشد با عنوان شناسه اولیه، شناسه‌گذاری شد. در ادامه شناسه‌های انبوه اولیه در قالبها و عناوین کلی به صورت شناسه‌گذاری ثانویه قرار گرفت و تلخیص گردید؛ پس از پایان این مرحله، شناسه‌گذاریهای ثانویه در قالبها و عناوینی بمراتب کلی‌تر به صورت شناسه‌گذاری نهایی قرار گرفت. بر پایه شناسه‌بندیهای نهایی در می‌یابیم که دیدگاه اسلام بر یکسان بودن ارزش زنان با مردان با وجود داشتن حقوق و تکالیف مشابه و متفاوت در پیشگاه الهی مبتنی است. اصل وجود دو بعد انسانی و جنسیتی در همه افراد، موجب می‌شود تا بر همین پایه، اولاً در ابعاد انسانی و مشترک زنان و مردان، علوم و دروس مشترکی بین دو جنس آموخته شود و ثانیاً در بعد جنسیتی مخصوص به هر جنس نیز، علوم و دروس هر جنس به تفکیک به هر گروه جنسی آموخته شود. هم‌چنین در بعد جنسیتی باید توجه کرد که این تفاوتها باید مکمل یکدیگر باشد و نهاد واحدی باید برای برنامه‌ریزی و تعیین وظایف و حقوق جنسیتی دو جنس وجود داشته باشد.

کلیدواژه‌ها: رشد علمی زنان، نظام آموزشی جنسیتی، نظام آموزشی جامع‌نگر.

* نویسنده مسئول: کارشناسی ارشد مطالعات زنان گرایش حقوق زن در اسلام. دانشگاه اصفهان

fatemenajari13@yahoo.com

a.taghavi@staff.nahad.ir

** استادیار دانشگاه اصفهان

مقدمه

امروزه دیگر سالهاست که زنان نیز می‌توانند در نظام علمی بیشتر کشورها، همچون مردان و پایه‌های آنها حضور یابند و به رقابت با آنان پردازند. بی‌تردید دیدن این موقعیت و به وقوع پیوستن این برابری در نظام علمی، آرزوی بسیاری از فمینیست‌ها و نظریه‌پردازان آنان بوده است؛ زیرا افراد شاخصی از آنان، از جمله، مری ولستون کرافت خوشبینانه معتقد بودند که با دستیابی زنان به آموزشهای عمومی و فرصتهای برابر با مردان، موضوع تفاوت جنسیتی اهمیت خود را در حیات سیاسی اجتماعی از دست خواهد داد (رودگر، ۱۳۸۸: ۷۳). این راه حل ساده‌انگارانه برای رفع فرودستی زنان از سوی فمینیست‌ها از آنجا نشأت می‌گرفت که بشر در قرون اخیر به سبب دستاوردهای علمی و صنعتی، علم را چنان تقدس‌الایی بخشیده بود که اگر بخواهیم برای آن معادلی در فرهنگ قدیم بجوئیم، این معادل، چیزی جز خدا نخواهد بود (سروش، ۱۳۵۹: ۹)؛ بدین ترتیب فمینیست‌ها نیز کوشیدند برای رفع مشکلات جامعه زنان به خدای جدید جهان مدرن دست یابند؛ بنابراین خواستار دستیابی زنان به آموزش عمومی و فرصتهای برابر با مردان شدند. یکی دیگر از زمینه‌هایی که موجب ظهور و تثبیت نظام آموزشی آندروژنی و حذف عنصر جنسیت را از همه ارکان اجتماعی شد، افراط بی‌اندازه‌ای بود که در قبل از دوران مدرن، علیه زنان وجود داشت به گونه‌ای که در آن دوران، زنان را فاقد بعد انسانی و فقط به بعد جنسیتی محدود می‌دانستند و لذا آموزشهای زنان بسیار ناچیز و فقط به آموزش مهارتهایی جنسیتی محدود بود. به دلیل همین افراط‌های ناروا بود که از آغاز دوران مدرن با چرخشی صد و هشتاد درجه‌ای، شاهد نظام آموزشی جدید آندروژنی شدیم. نظام آموزشی، که بر خلاف نظام آموزشی منحصرآ جنسیتی با نگاهی کاملا تقلیل‌گرایانه، تنها به بعد انسانی زنان و مردان توجه، و از بعد متفاوت جنسیتی آنان به طور کامل صرف نظر می‌کرد. هر چند در این نظام آموزشی، رشد علمی زنان در بعد انسانی آنان به طرز چشمگیری افزایش یافت به همان نسبت و در جهتی کاملا معکوس، همه مهارتهای جنسیتی آنان را بسرعت کاهش داد به گونه‌ای که زنان رشدیافته در نظام علمی آندروژنی به دلیل این آموزشهای منحصرآ انسانی و غیر جنسیتی، دیگر نه زن کاملی بودند و نه مرد کاملی! آنان به زنان مردنمایی مبدل شده بودند که هنوز هم، نه از سوی جامعه مردان به عنوان مرد کامل پذیرفته می‌شدند و نه می‌توانستند هویت مردانه نو ظهور خود را با ویژگیهای بیولوژیکی و روانی متفاوت

خویش با مردان تطبیق دهند و به زندگی عادی و خالی از مشکلات گوناگون روحی، روانی و جسمی خود پردازند. هم‌چنین از آنجا که نظام سرمایه‌داری غرب برای اداره کارخانه‌های خود به نیروی کار زبده و همسان نیاز داشت، تحت لوای حمایت از برابری و آزادی با تمام قوا از طریق رسانه‌ها و اساسنامه‌ها در سازمانهای بین‌المللی از نظام آموزشی آندروژنی استقبال کرد به گونه‌ای که هم‌اکنون از سوی جوامع جهانی و سازمانهای بین‌المللی، برترین و استانداردترین نوع نظام آموزشی، همین نظام آموزشی آندروژنی - فراجنسیتی - است. بنابراین مشاهده این امر زیاد تعجب برانگیز نخواهد بود که استکبار جهانی، تمام قوای اقتصادی و رسانه‌ای خود را برای بدیهی و مسلم نشان دادن آموزش کاملاً یکسان و همسان برای زنان و مردان - در همه ابعاد اصولی، هدفی و روشی - قرار داده است و در این راه چنان فرهنگ‌سازی توسط غرب و حتی نهادهای داخلی صورت گرفته است که ابراز نظری مخالف در برابر این موضوع، چنان نفرتی در دلها ایجاد می‌کند که تقریباً بیشتر گویندگان و نویسندگان حتی در مجامع علمی به صحبت در این رابطه حاضر نیستند و همین امر موجب می‌شود که گاه مسئولان و افراد جامعه فراموش کنند که با پاک کردن صورت مسئله، آن هم مسئله‌ای بدیهی، چون جنسیت، مسئله‌ای حل نخواهد شد.

مقالات، پایان‌نامه‌ها و کتابهای داخلی و خارجی بسیاری در زمینه علم‌آموزی زنان نگاشته شده است، ولی مواردی که سبب نگارش این مقاله می‌شود، این است که در زمینه رشد علمی زنان، اغلب پژوهشها به همه یا یکی از چند عامل زن بودن، ویژگیها و شرایط ایدئولوژیک و دینی و اثر آن در شکل‌گیری علوم، خلط اهداف گوناگون علم‌آموزی، چگونگی پیمودن مسیر علم‌آموزی، نتایج و کارکردهای مثبت و منفی علم‌آموزی با ساختار موجود و... غفلت ورزیده‌اند و این در صورتی است که موضوع حضور علمی زنان در جامعه، کلان و چند ضلعی است که در بعضی از اضلاع، موضوعی بومی به‌شمار می‌رود و باید در تدوین این الگو در نظر گرفته شود؛ حال اینکه به نظر می‌رسد پژوهشها یا جزئی است و بدون در نظر گرفتن عوامل دینی، جنسیتی و ملی ساخته شده یا اینکه بدون ارائه راهکارهای عملی، صرفاً به نظریه‌پردازی پرداخته است، بدون اینکه سدها و موانع عملی پیش رو را در نظر بگیرد. هم‌چنین در بسیاری از تحقیقات، علاوه بر این مشکلات، تمامی شاخصهای بررسی نظام علمی کشور در حالت موجود و مطلوب بر اساس شاخصهای غربی و بر اساس نگرش آندروژنی (دو جنسیتی) بوده که معمولاً نه تنها پیش‌برنده نبوده، بلکه موجب پسرفت یا ایجاد مشکلاتی گوناگون و بزرگ در سایر قسمت‌های جامعه شده و این در حالی است

که کشور ما با اجرای نظام آموزشی به اصطلاح آندروژنی (دوجنسیتی) «مشکلاتی را تجربه می‌کند که کشورهای غربی تا این حد با آن روبه‌رو نیستند. در این کشورها تحول در ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و حقوقی کم و بیش به شکل هماهنگ اتفاق افتاده است؛ اما در کشور ما در همان حالی که بر برابری در محتوا و روش آموزش پای می‌فشاریم، نقشهای زنانگی چون مادری را هم تقدیس می‌کنیم. ساختارهای فرهنگی و اجتماعی ما را به برابری می‌خواند و ساختارهای حقوقی بر تفاوت‌های حقوقی صحنه می‌گذارد. پیامد این تعارضات علاوه بر کاهش کارآمدی زن و مرد در خانه و اجتماع، سردرگمی و بحران هویت بویژه در میان زنان است. از یک سو نظام آموزش و پرورش رسمی و غیر رسمی، مطالبات آنان را متحول می‌کند و از سوی دیگر احکام ثابت حقوقی در برابر تحولات مقاومت می‌کند» (بیانیه تحلیلی دفتر مطالعات و تحقیقات زنان به مناسبت روز زن، ۱۳۸۷: ۵). با این دغدغه، نوشتار پیش رو بر آن است با بررسی آثار متفکران و اندیشمندان اصیل اسلامی به پاسخ این سؤال دست یابد که اگر ساختار نظام آموزشی دو جنسیتی - آندروژنی - برای جامعه ما مطلوب نیست، پس ساختار نظام آموزشی مطلوبی که با توجه به همه ارکان و اضلاع بومی، دینی و جنسیتی در راستای شکل‌گیری الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت باشد، چگونه نظامی خواهد بود.

روش پژوهش

روش پژوهش، تحلیل مضمون است. این روش فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است که داده‌های پراکنده و گوناگون را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (براون و کلارک^۱، ۲۰۰۶).

جامعه آماری این تحقیق متن کتابها، مقالات و پایان‌نامه‌هایی است که هدفمند انتخاب شده و عناوین آنها به شرح جدول ذیل است:

جدول ۱: جامعه آماری پژوهش

ردیف	قالب متن	پدید آورنده	منبع
۱	کتاب	امام خمینی، روح الله	صحیفه نور (۲۲ جلدی)
۲	بیانات	خامنه‌ای، سید علی	بیانات طی سالهای ۱۳۶۰ تا ۱۳۹۴
۳	کتاب	زیبایی نژاد، محمدرضا	جایگاه خانواده و جنسیت در نظام تربیت رسمی
۴	کتاب	بستان (نجفی)، حسین	اسلام و تفاوت‌های جنسیتی
۵	کتاب	بستان (نجفی)، حسین	هویت و نقش‌های جنسیتی
۶	مقاله	علی اکبری، راضیه؛ ملک مکان، حمید	نقش تحصیل زنان در شکل‌گیری سبک زندگی اسلامی ایرانی
۷	مقاله	علم الهدی، جمیله	تغییر اصول سیاست‌گذاری در حوزه آموزش زنان
۸	مقاله	خاکسار، زینب	نظام تربیتی زنان با رویکرد مأموریت‌های جنسیتی، بستر احقاق حقوق زنان
۹	مقاله	خدای، نرگس	دولت و خانواده
۱۰	مقاله	سادات مستقیمی، مهدیه	نگاه اسلام به آموزش و تحصیل زنان
۱۱	مقاله	منصور زاده، محمد	زنان تحصیل کرده در تشکیل و تحکیم خانواده
۱۲	مقاله	طباطبایی یزدی، مزگان	مطالعه روند افزایش دانشجویان دختر نسبت به پسر و سهم عوامل مؤثر بر این روند
۱۳	مقاله	لشکری، محمد	زنان نظام آموزش عالی کشور و اشتغال
۱۴	مقاله	طوسی، اسداله	جنسیت و آموزش نقادی بر تفکر فمینیستی

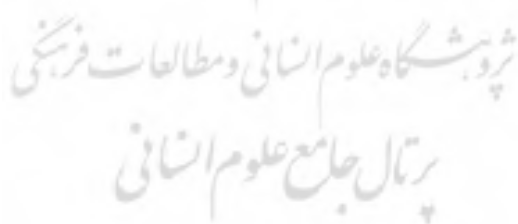
در این پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند، که گزینش واحدهایی خاص مبتنی بر اهداف خاص، مرتبط با پاسخ به سؤالهای پژوهش است (ماکسول به نقل از محمدپور، ۱۳۹۰: ۳۲)، استفاده شد. نمونه‌های آماری بر اساس مباحث مورد نیاز به صورت هدفمند انتخاب شد. داده‌ها و نتایج فرایند مقوله‌بندی یا شناسه‌گذاری، بررسی، و به توصیف کمی و تحلیل کیفی نتایج شناسه‌گذاری هر مقوله پرداخته شد. برای این منظور، ابتدا قسمت‌هایی از متون منتخب که از زوایای گوناگون به رشد علمی زنان پرداخته، استخراج، و سپس، عبارتی که نماینده مفهوم آن قسمت‌ها باشد با عنوان شناسه اولیه، شناسه‌گذاری شده است. سپس شناسه‌های انبوه اولیه در قالبها و عناوین کلی به صورت شناسه‌گذاری ثانویه قرار گرفته و تلخیص شده است؛ پس از پایان این مرحله،

شناسه‌گذاریهای ثانویه در قالبها و عناوینی بمراتب کلی‌تر به صورت شناسه‌گذاری نهایی قرار گرفته است. تعداد شناسه‌های اولیه ۴۷۴ مورد بود؛ اما به منظور تلخیص از آوردن اصل متن مورد استفاده و شناسه‌های اولیه ناشی از آن خودداری شد. شناسه‌های ثانویه و نهایی ۹۱ و ۳۵ مورد است.

یافته‌های پژوهش

شناسه‌گذاری نهایی در نظام آموزشی جامع‌نگر

در این قسمت بر اساس تقسیم‌بندی منطقی، ۹۱ شناسه ثانویه در دیدگاه نظام آموزشی جامع‌نگر، ذیل ۳۵ شناسه کلی‌تر تحت عنوان شناسه نهایی دسته‌بندی شده که در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲: شناسه‌بندی نهایی نظام آموزشی جامع نگر

شناسه ثانویه	شناسه نهایی
اهمیت رشد علمی زنان به منظور بالندگی و دفاع از اسلام	لزوم رشد علمی زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور دفاع از خود و اسلام (۱)
اهمیت رشد علمی زنان برای دفاع از خویش	
اهمیت رشد علمی زنان به منظور حضور در ارکان سیاسی اجتماعی جامعه	لزوم رشد علمی زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور ایفای صحیح نقشهای اجتماعی (۲)
اهمیت رشد علمی زنان برای ترویج و توسعه علم در جامعه	
ترغیب زنان به یادگیری فنون فرهنگی	
اصل اهمیت رشد علمی فارغ از جنسیت	اصل اهمیت رشد علمی فارغ از جنسیت، زمان و مکان (۳)
لزوم گسترش رشد علمی برای همه زنان	
تشویق به حضور زنان در عرصه‌های علمی	
اولویت و اهمیت رشد علمی صحیح و به روز زنان به منظور تعلیم و تربیت فرزندان (دلیل) لزوم ایجاد نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور ایفای هر چه بهتر نقشهای جنسیتی	لزوم رشد علمی زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور ایفای نقشهای جنسیتی در خانواده (۴)
تبدیل مادر به بهترین معلم کودک به دلیل وضعیت منحصر به فردترین مادر و فرزند	
اهمیت رشد علمی زنان برای تعالی خانواده	
اصلاح تحولات منفی ایجاد شده در خانواده از طریق ایجاد نظام آموزشی جامع‌نگر	
اهمیت رشد علمی زنان برای دستیابی به کمالات فردی و انسانی خویش	لزوم رشد علمی زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور رشد کمالات انسانی زنان (۵)
لزوم ایجاد نظام علمی جامع‌نگر به دلیل تفاوت‌های حقوقی بین زن و مرد	لزوم ایجاد و استمرار نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور انطباق تفاوت‌های تکوینی با تفاوت‌های حقوقی، اخلاقی و کارکردی بین دو جنس (۶)
لزوم ایجاد نظام علمی جامع‌نگر به دلیل برخی تفاوت‌های تکوینی (ساختاری) بین دو جنس	
(دلیل) لزوم ایجاد نظام علمی جامع‌نگر به دلیل برخی تفاوت‌های اخلاقی (ارزشی)	
بین دو جنس	
لزوم وجود نظام علمی جامع‌نگر به دلیل افزایش کارآمدی زنان و وجود کارکرد مثبت	
تطابق تمایزات تکوینی حقوقی و تکلیفی دو جنس در اثر ایجاد و استمرار نظام آموزشی جامع‌نگر	
لزوم فضا سازی دولت برای ایجاد زمینه‌های مورد نیاز رشد علمی زنان	لزوم سیاست‌گذاری و استفاده از ظرفیتهای دیگری جز آموزش حضوری به منظور افزایش کمی رشد علمی زنان با کاهش آسیب‌ها (۷)
استفاده از ظرفیتهایی نظیر خانه برای ایجاد رشد علمی برای زنان	
(راهکار) لزوم سیاست‌گذاری از سوی دستگاه‌ها به منظور پذیرش دختران به شیوه بومی	
(راهکار) لزوم سیاست‌گذاری برای گسترش آموزشهای مجازی برای پیشرفت علمی زنان فارغ از موانع	
(راهکار) لزوم سیاست‌گذاری برای گسترش نطاهای آموزشی پاره وقت و نیمه حضوری برای رشد علمی زنان مطابق با وظایف و نقشهای جنسیتی شان	

ادامه جدول ۲: شناسه‌بندی نهایی نظام آموزشی جامع‌نگر

شناسه ثانویه	شناسه نهایی
اصل وجود محتوای یکسان در نظام علمی مختص زنان با مردان به دلیل وجود مشترکات انسانی در نظام آموزشی جامع‌نگر	لحاظ محتواها، روشها و اهداف یکسان و متفاوت در نظام آموزشی جامع‌نگر متناسب با ابعاد متفاوت جنسیتی و مشترک انسانی زنان با مردان (۸)
ایجاد نظام آموزشی جامع‌نگر با لحاظ وجود برخی محتواهای متفاوت برای زنان و مردان	
ایجاد نظام آموزشی جامع‌نگر با لحاظ وجود برخی روشهای متفاوت برای زنان و مردان	
لزوم حفظ تعادل در پذیرش دانشجو مبنی بر جنس در برخی رشته‌های حساس و مورد نیاز جامعه	لزوم سیاستگذاری برای پذیرش ارائه و معرفی شاخه‌های علمی که در آن تشابه بین دو جنس مقبول، مردود، مرجوح یا واجب است (۹)
لزوم رشد علمی زنان در بعضی از رشته‌ها به عنوان واجب کفایی	
لزوم شناخت و معرفی شاخه‌های علمی که رشد علمی در آن کاملاً فارغ از جنسیت است (تشابه مقبول).	
لزوم شناخت و معرفی شاخه‌های علمی که رشد علمی در آن با اینکه کاملاً جنسیتی نیست از لحاظ اولویتی با آن در ارتباط است (عدم تشابه برتر).	
لزوم شناخت و معرفی شاخه‌های علمی که رشد علمی در آن کاملاً جنسیتی است (تشابه مردود).	
اصل حرمت اختلاط در نظام آموزشی در مواقع غیر ضروری	اصل پرهیز از اختلاط جز در موارد اضطرار با تشکیل فضای آموزشی مختص زنان (۱۰)
ضرورت تشکیل فضای آموزشی مختص زنان	
اولویت رشد علمی زنان در علوم اسلامی	اهمیت رشد علمی زنان در علوم اسلامی
اهمیت ایجاد و پرورش زنان مجتهد برای رفع مسائل عمومی و اختصاصی زنان	برای رفع مسائل عمومی و اختصاصی زنان در حوزه دین (۱۱)
(راهکار) لزوم ایجاد و گسترش آموزه‌های تشویقی برای تجهیز و ترغیب هر جنس به آموختن نقشهای جنسیتی و گرایش به رشته‌های همسو با جنسیتش	لزوم ایجاد آموزه‌های تشویقی و دستوری برای تجهیز و ترغیب هر جنس به آموختن نقشهای جنسیتی (۱۲)
(راهکار) لزوم ایجاد و گسترش آموزه‌های دستوری برای تجهیز و ترغیب هر جنس به آموختن نقشهای جنسیتی	
محدودیت اقتضانات ساختار اجتماعی برای ایجاد نظام علمی جامع‌نگر	وجود محدودیتهای ساختاری و قانونی مانع شکل‌گیری نظام آموزشی جامع‌نگر (۱۳)
(راهکار) لزوم باز طراحی فضای آموزشی ویژه با امکانات گسترده برای دختران به منظور افزایش نشاط و رفع فقر حرکتی	لزوم باز طراحی فضای آموزشی ویژه با امکانات گسترده برای دختران به منظور رفع فقر حرکتی
(راهکار) لزوم باز طراحی فضای آموزشی ویژه با امکانات گسترده برای دختران به منظور رفع نگرش منفی به حجاب	محدودیتهای فکری گفتاری و رفتاری آنان در فضای آموزشی (۱۴)
(راهکار) لزوم باز طراحی فضای آموزشی ویژه با امکانات گسترده برای دختران به منظور اقبال انگیزه زیبا دیده شدن	

ادامه جدول ۲: شناسه‌بندی نهایی نظام آموزشی جامع نگر

شناسه ثانویه	شناسه نهایی
(راهکار) لزوم رضایت جنسی معلمان از جنسیت خویش برای آموزش غیر مستقیم فراگیران از طریق همانندسازی	لزوم آشنایی و رضایت از تفاوت‌های جنسیتی توسط معلمان به منظور انتقال به متعلمان (۱۵)
(راهکار) لزوم آموزش و آشنایی معلمان زن با تمایزات زنان با مردان به منظور انتقال به فراگیران	
میانگین توانایی یکسان برای رشد علمی زنان با مردان	اصل توانایی و ارزش یکسان رشد علمی زنان با مردان به جز در مواقع حکم ثانوی (۱۶)
استثنایی بودن تأثیر جنسیت در یکسان نبودن ارزش رشد علمی زنان و مردان در مواقع تأثیر حکم ثانوی	
مسئولیت ویژه زنان دانشمند برای تحقق نظام علمی جامع‌نگر	لزوم وجود نگاه دغدغه‌مند زنان در سطح جهان اسلام برای نظریه پردازیهای دینی و جدید در جهت تحقق نظام آموزشی جامع‌نگر (۱۷)
لزوم نظریه پردازیهای جدید و دینی برای تدوین نظام آموزشی جامع‌نگر	
لزوم ایجاد حرکت علمی در سطح زنان جهان اسلام	
گسترش و پیشرفت روز افزون رشد علمی زنان به مدد ایجاد فضای سالم و مناسب آموزشی	تأثیر و تأثر متقابل رشد علمی هر چه بیشتر و بهتر زنان با کاهش فساد و افزایش امنیت اخلاقی در محیط آموزشی (۱۸)
کاهش فساد در اثر رشد علمی صحیح زنان و افزایش امنیت اخلاقی (آثار) نظام آموزشی جامع‌نگر موجب رشد علمی بیشتر و بهتر زنان	
اصل لحاظ مکمل دانستن و جلوگیری از غیر همجنس ستیزی در نظام آموزشی جامع‌نگر	لزوم طراحی نظام آموزشی جامع‌نگر توسط نهادی واحد برای لحاظ اهداف مکمل جنسیتی به دور از غیر همجنس ستیزی و لحاظ اهداف وحدت‌بخش یکسان مشترک انسانی (۱۹)
لزوم طراحی نظام آموزشی جامع‌نگر مخصوص زنان و مردان توسط نهادی واحد برای	
لحاظ اهداف مکمل جنسیتی و اهداف یکسان انسانی	
اصل لزوم ایجاد نظام علمی جامع‌نگر برای هر جنس به منظور رشد علمی زنان	لزوم ایجاد نظام آموزشی جامع‌نگر برای هر جنس به منظور تحقق عدالت از طریق شکوفایی استعدادهاى جامع‌نگر زنان (۲۰)
اهمیت رشد علمی زنان به منظور افزایش ارزش آنان	
تحقق نظام علمی اسلامی برای شکوفایی علمی زنان از طریق نظام آموزشی جامع‌نگر	
تحقق عدالت جنسیتی در گروهی اجرای نظام آموزشی جامع‌نگر	
اهمیت رشد علمی زنان به عنوان الگویی موفق برای همه زنان جهان	لزوم ایجاد رشد علمی در بعد انسانی و جنسیتی زنان به منظور ارائه الگویی جامع و موفق برای جهانیان و اثبات عملی بودن ادعاهای اسلام (۲۱)
اثبات عملی بودن ادعای اسلام برای رشد علمی زنان در نظام علمی ویژه جامع‌نگر	
لزوم ایجاد و معرفی الگویی جامع حاوی مشترکات انسانی و تمایزات زنانه به طور همزمان به عنوان نمونه برای دیگر زنان	
اولویت اهداف و محتوای عام انسانی نسبت به اهداف و محتوای خاص جنسیتی و در طول هم قرار گرفتن آنها برای برنامه‌ریزی	اولویت اهداف و محتوای عام انسانی نسبت به اهداف و محتوای خاص جنسیتی و در طول هم قرار گرفتن آنها برای برنامه‌ریزی (۲۲)
وجود اهداف و محتوای مشترک در نظام علمی جامع‌نگر زنان و مردان	عامل وحدت بخش

ادامه جدول ۲: شناسه‌بندی نهایی نظام آموزشی جامع‌نگر

شناسه ثانویه	شناسه نهایی
اباحه آموزش اختیاری نظامی به زنان	اباحه آموزش نظامی زنان به صورت اختیاری و ممنوع بودن آموزش اجباری (۲۳)
ممنوع بودن آموزش اجباری فنون نظامی به زنان	ممنوع بودن آموزش اجباری (۲۳)
لزوم همکاری خانواده برای آسان‌سازی رشد علمی زنان	لزوم ارائه و معرفی راهکارهای اخلاقی قانونی و حمایتی از سوی خانواده و نهادهای سیاستگذار به منظور حمایت از رشد علمی (۲۴)
(راهکار) اشتراط ضمن عقد برای ادامه تحصیل بدون مانع	(راهکار) عملیاتی سازی نظام آموزشی جامع‌نگر با قانونگذاری در این زمینه توسط نهادهای قانونگذار
رشد علمی زنان موجب تشکیل نهادهای مردم بنیاد به منظور رفع مشکلات زنان	رشد علمی زنان موجب تشکیل نهادهای مردم بنیاد به منظور رفع مشکلات زنان
نوع نظام آموزشی از مهمترین بسترهای شکل‌گیری مناسبات جنسیتی	نوع نظام آموزشی از مهمترین بسترهای شکل‌گیری مناسبات جنسیتی در نظام اقتصادی و نظام اخلاقی (۲۵)
تشخیص نوع نظام آموزشی با رابطه نظام علمی با مصرف زنان	تشخیص نوع نظام آموزشی با رابطه نظام علمی با اشتغال زنان
تشخیص نوع نظام آموزشی با رابطه نظام علمی با اشتغال زنان	تشخیص نوع نظام آموزشی با رابطه نظام علمی با اشتغال زنان
تشخیص نوع نظام آموزشی با رابطه نظام علمی با اخلاق زنان	تشخیص نوع نظام آموزشی با رابطه نظام علمی با اخلاق زنان
ضرورت رشد علمی کمی و کیفی زنان	افزایش رشد علمی کمی و کیفی زنان
افزایش و تکثیر نسل به عنوان سرمایه انسانی با ایجاد نظام آموزش جامع‌نگر	افزایش کمی و کیفی سرمایه‌های انسانی در اثر حضور زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر (۲۶)
اصل لزوم ایجاد رشد فکری در اثر رشد علمی بانوان	اصل تقدم رشد فکری زنان در اثر رشد علمی بر سایر آثار رشد علمی نظیر دستیابی به شغل (۲۷)
اصل محدود نبودن رشد علمی زنان برای آمادگی شغل در نظام علمی جامع‌نگر	اصل محدود نبودن رشد علمی زنان در نظام علمی جامع‌نگر
لزوم ایجاد خودباوری در زنان برای رشد علمی و پذیرش تواناییهای علمی همجنسانشان	لزوم افزایش اعتماد به نفس و خودباوری در زنان به منظور رشد علمی زنان در علوم مشترک و فارغ از جنسیت (۲۸)
(آثار) نظام علمی جامع‌نگر با شناساندن ارزش نقشهای جنسیتی موجب ایجاد رضایتمندی جنسیتی برای زنان	لزوم شناساندن ارزش نقشهای جنسیتی به منظور رشد علمی زنان در حوزه‌های کاملاً جنسیتی (۲۹)
لزوم ایجاد و تأسیس حوزه‌های جدید علمی در مسائل زنان	لزوم شناساندن نقاط ضعف نظام آموزشی به منظور فضا سازی مناسب برای اجرای نظام آموزشی جامع‌نگر (شيوه) لزوم اجرای تدریجی و با مقدمه نظام آموزشی جامع‌نگر (۳۰)
(راهکار) لزوم شناساندن نقاط ضعف نظام آندروژنی به زنان به منظور فضا سازی مناسب برای اجرای نظام آموزشی جامع‌نگر	لزوم شناساندن نقاط ضعف نظام آموزشی آندروژنی و جنسیتی به منظور فضا سازی و اجرای تدریجی نظام آموزشی جامع‌نگر (۳۰)
اصل لزوم همراهی علم با تزکیه در نظام آموزشی اسلامی	اصل لزوم همراهی رشد علمی با رشد معنوی در نظام آموزشی جامع‌نگر (۳۱)
اصل لزوم همراهی آموزش با پرورش در نظام آموزشی اسلامی	اصل رعایت حدود شرعی نظیر عفاف و حجاب در نظام آموزشی جامع‌نگر (۳۲)
پیش شرط بودن حفظ عفاف و حجاب در محیط آموزشی مختلط	اصل رعایت حدود شرعی نظیر عفاف و حجاب در نظام آموزشی جامع‌نگر (۳۲)
جلوگیری از بروز و ظهور فساد در نظام آموزشی	اصل رعایت حدود شرعی نظیر عفاف و حجاب در نظام آموزشی جامع‌نگر (۳۲)

ادامه جدول ۲: شناسه‌بندی نهایی نظام آموزشی جامع نگر

شناسه نهایی	شناسه ثانویه
تأثیر توأمان ذات و ماهیت و تربیت به عنوان پیش‌فرض ایجاد نظام آموزشی جامع‌نگر برای شکل‌گیری هویت زنانه (۳۳)	تأثیر توأمان ذات و ماهیت و تربیت و آموزش به عنوان پیش‌فرض ایجاد نظام آموزشی جامع‌نگر (۳۳)
اصل لزوم تناسب محتوا، روش و فضای آموزشی در نظام آموزشی جامع‌نگر (۳۴)	اصل لزوم تناسب محتوا، روش و فضای آموزشی در نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور رسیدن به اهداف مورد نظر
(آثار) ایجاد موقعیت‌های شغلی تازه و مناسب با ویژگی‌های ساختاری و کارکردی زنان در اثر رشد علمی زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر (۳۵)	ایجاد و افزایش موقعیت‌های شغلی تازه و مناسب با ویژگی‌های ساختاری و کارکردی زنان در اثر رشد علمی زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر

شبکه مضامین شناسه‌گذاری نهایی در نظام آموزشی جامع نگر (تمدنگرا)

در این قسمت بر اساس تقسیم‌بندی منطقی ۳۵ شناسه نهایی دیدگاه نظام آموزشی جامع‌نگر به شش حوزه تقسیم می‌شود که در شکل ۱ نشان داده شده و عبارت است از:

الف) مبانی

- ۱- اصل اهمیت رشد علمی فارغ از جنسیت، زمان و مکان
- ۲- اصل لحاظ محتواها، روشها و اهداف یکسان و متفاوت در نظام آموزشی جامع‌نگر، متناسب با ابعاد متفاوت جنسیتی و مشترک انسانی زنان با مردان
- ۳- اصل پرهیز از اختلاط جز در موارد اضطرار با تشکیل فضای آموزشی مختص زنان
- ۴- اصل توانایی و ارزش یکسان رشد علمی زنان با مردان بجز در مواقع حکم ثانوی
- ۵- اولویت اهداف و محتواهای عام انسانی نسبت به اهداف و محتواهای خاص جنسیتی به عنوان عامل وحدت‌بخش در برنامه‌ریزی و ایجاد نظام جامع‌نگر
- ۶- اصل تقدم رشد فکری زنان در اثر رشد علمی بر سایر آثار رشد علمی نظیر دستیابی به شغل
- ۷- اصل لزوم همراهی رشد علمی با رشد معنوی در نظام آموزشی جامع‌نگر
- ۸- اصل رعایت حدود شرعی نظیر عفاف و حجاب در نظام آموزشی جامع‌نگر
- ۹- اصل لزوم تناسب محتوا، روش و فضای آموزشی در نظام آموزشی جامع‌نگر
- ۱۰- تأثیر توأمان ماهیت و تربیت در شکل‌گیری هویت زمینه‌ساز نظام آموزشی جامع‌نگر
- ۱۱- اباحه آموزش نظامی زنان به صورت اختیاری و ممنوع بودن آموزش اجباری

(ب) اثبات ضرورت وجود

- ۱- لزوم رشد علمی زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور دفاع از خود و اسلام
  - ۲- لزوم رشد علمی زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور ایفای صحیح نقش‌های اجتماعی
  - ۳- لزوم رشد علمی زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور ایفای نقش‌های جنسیتی در خانواده
  - ۴- لزوم رشد علمی زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور رشد کمالات انسانی زنان
  - ۵- لزوم ایجاد و استمرار نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور انطباق تفاوت‌های تکوینی با تفاوت‌های حقوقی، اخلاقی و کارکردی بین دو جنس
  - ۶- اهمیت رشد علمی زنان در علوم اسلامی برای رفع مسائل عمومی و اختصاصی زنان در حوزه دین
  - ۷- لزوم ایجاد نظام آموزشی جامع‌نگر برای هر جنس به منظور تحقق عدالت از طریق شکوفایی استعداد‌های انسانی و جنسیتی زنان
  - ۸- لزوم ایجاد رشد علمی در بعد انسانی و جنسیتی زنان به منظور ارائه الگویی جامع و موفق برای جهانیان و اثبات عملی بودن ادعاهای اسلام
  - ۹- نوع نظام آموزشی از مهمترین بسترهای شکل‌گیری مناسبات جنسیتی در نظام اقتصادی و نظام اخلاقی
- (ج) راهبرد کوتاه مدت
- ۱- لزوم ایجاد آموزه‌های تشویقی و دستوری برای تجهیز و ترغیب هر جنس به آموختن نقش‌های جنسیتی
  - ۲- لزوم آشنایی و رضایت از تفاوت‌های جنسیتی توسط معلمان به منظور انتقال به فراگیران
  - ۳- تأثیر و تأثر متقابل رشد علمی هر چه بیشتر و بهتر زنان با کاهش فساد و افزایش امنیت اخلاقی در محیط آموزشی
  - ۴- لزوم ارائه و معرفی راهکارهای اخلاقی قانونی و حمایتی از سوی خانواده و نهادهای سیاستگذار به منظور حمایت از رشد علمی
  - ۵- لزوم افزایش اعتماد به نفس و خودباوری در زنان به منظور رشد علمی زنان در علوم مشترک و فارغ از جنسیت

(د) راهبرد بلند مدت

- ۱- لزوم سیاستگذاری و استفاده از ظرفیتهای دیگری جز آموزش حضوری به منظور افزایش کمی رشد علمی زنان با کاهش آسیبها
  - ۲- لزوم سیاستگذاری برای پذیرش ارائه و معرفی شاخه‌های علمی که در آن تشابه بین دو جنس مقبول، مردود، مرجوح یا واجب است.
  - ۳- لزوم باز طراحی فضای آموزشی ویژه با امکانات گسترده برای دختران به منظور رفع محدودیتهای فکری گفتاری و رفتاری آنان در فضای آموزشی
  - ۴- لزوم وجود نگاه دغدغه‌مند زنان در سطح جهان اسلام برای نظریه‌پردازیهای دینی و جدید در جهت تحقق نظام آموزشی جامع‌نگر
  - ۵- لزوم طراحی نظام آموزشی جامع‌نگر توسط نهادی واحد برای لحاظ اهداف مکمل جنسیتی به دور از غیر همجنس‌ستیزی و لحاظ اهداف وحدت‌بخش یکسان‌مشارک انسانی
  - ۶- لزوم شناساندن نقاط ضعف نظام آموزشی آندروژنی و جنسیتی به منظور فضا سازی و اجرای تدریجی نظام آموزشی جامع‌نگر
- ه) اهداف
- ۱- افزایش کمی و کیفی سرمایه‌های انسانی در اثر حضور زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر
  - ۲- (آثار) ایجاد موقعیت‌های شغلی تازه و مناسب با ویژگیهای ساختاری و کارکردی زنان در اثر گسترش نظام آموزشی جامع‌نگر
- و) موانع و محدودیتهای پیش رو
- ۱- وجود محدودیتهای ساختاری و قانونی مانع شکل‌گیری نظام آموزشی جامع‌نگر

شکل ۱: نمودار تحلیل مضمون شبکه‌ای در نظام آموزشی جامع نگر (نمدنگرا)

ادامه شکل ۱: نمودار تحلیل مضمون شبکه‌ای در نظام آموزشی جامع نگر (تمدنگرا)

تحلیل کیفی نظام آموزشی جامع نگر

۱- تحلیل کیفی مبانی نظام آموزشی جامع نگر

در این حوزه شاهد ده شناسه زیر خواهیم بود:

الف) اصل اهمیت رشد علمی فارغ از جنسیت، زمان و مکان. طبق نظر اسلام هیچ تفاوتی بین رشد علمی زنان و مردان نیست؛ چراکه هر دو انسان هستند و یکی از راه‌های دستیابی به ترقی و پیمایش مسیر کمال، رشد علمی است؛ لذا در این زمینه هیچ تفاوتی بین زن و مرد وجود ندارد؛ همان طور که رشد علمی مخصوص سن یا افراد خاصی نیز نیست.

ب) اصل لحاظ محتوای، روشها و اهداف یکسان و متفاوت در نظام آموزشی جامع نگر، متناسب با ابعاد متفاوت جنسیتی و مشترک انسانی زنان با مردان. از آنجا که طبق نظر اسلام هر یک از زنان و مردان، دو بعد انسانی و جنسیتی دارند، اصل بر این است تا محتوای، روشها و اهداف نظام آموزشی بر همین پایه به دو دسته محتوای، روشها و اهداف انسانی و جنسیتی دسته‌بندی شود؛ پس از این دسته‌بندی، آن دسته از محتوای، روشها و اهداف نظام آموزشی، که ذیل بعد انسانی قرار می‌گیرد، باید بین زنان و مردان کاملاً یکسان باشد و آن دسته از محتوای، روشها و اهدافی که ذیل بعد جنسیتی قرار می‌گیرد، باید متفاوت، و متناسب با بعد جنسیتی هر جنس برنامه‌ریزی و اجرا شود.

ج) اصل پرهیز از اختلاط جز در موارد اضطرار با تشکیل فضای آموزشی مختص زنان. از آنجا که در اسلام بر مسئله حرمت و ناپسندی اختلاط بسیار تأکید شده، کاملاً مشخص است که نظام آندروژنی با ویژگی برجسته اختلاط از دیدگاه اسلام پذیرفته نیست و باید برای رشد علمی هر چه بیشتر و بهتر زنان، فضاهای مخصوص علمی برای آنان با امکانات کافی فراهم شود و این جزو اهداف اصلی سیاستگذاران و برنامه‌ریزان کشوری باشد. نکته قابل تأمل اینکه در مواقعی چون زمان فعلی، که امکان ایجاد زود هنگام فضای آموزشی مختص زنان وجود ندارد، نمی‌توان زنان را از ادامه تحصیل و رشد علمی منع کرد؛ چرا که این از همان موارد اضطرار به شمار می‌آید؛ اما باید در نظر داشت که ادامه این وضع و وجود نظام آموزشی مختلط در دراز مدت به هیچ وجه از نظر اسلام قابل قبول نیست.

د) اصل توانایی و ارزش یکسان رشد علمی زنان با مردان بجز در مواقع حکم ثانوی. از دیدگاه اسلام نه تنها رشد علمی زنان با مردان دارای ارزشی برابر است بلکه آنان از لحاظ توانایی برای رشد علمی نیز مانند مردان هستند.

ه) اولویت اهداف و محتواهای عام انسانی نسبت به اهداف و محتواهای خاص جنسیتی به عنوان عامل وحدت‌بخش در برنامه‌ریزی و ایجاد نظام آموزشی جامع‌نگر. در برنامه‌ریزی و ساختاربندهی نظام آموزشی جامع‌نگر این نکته بسیار حائز اهمیت است که باید اهداف و محتواهای جنسیتی به صورت طولی در ذیل اهداف و محتواهای جنسیتی قرار بگیرد؛ به بیانی ساده‌تر هرگز نباید اهداف جنسیتی با اهداف و محتواهای انسانی هر یک از دو جنس در تعارض قرار بگیرد و در صورت تعارض به دلیل اهمیت بعد انسانی این اهداف و محتواهای جنسیتی است که ساقط است نه اهداف و محتواهای انسانی؛ چرا که با وجود اهمیت بعد جنسیتی افراد، این بعد هرگز با بعد انسانی آنها برابری نمی‌کند.

و) اصل تقدم رشد فکری زنان در اثر رشد علمی آنان بر سایر آثار رشد علمی نظیر دستیابی به شغل. آنچه مسلم است از دید اسلام، رشد علمی تنها ابزار ایجاد آمادگی شغل نیست و مهمترین اثر آن باید ایجاد رشد فکری زنان باشد.

ز) اصل لزوم همراهی رشد علمی با رشد معنوی در نظام آموزشی جامع‌نگر.

ح) اصل رعایت حدود شرعی نظیر رعایت عفاف و حجاب در نظام آموزشی جامع‌نگر. حجاب و عفاف جزء احکام ضروری اسلام است؛ بنابراین پایبندی به این احکام طی برنامه‌ریزی و اجرای نظام آموزشی حتماً باید در نظر گرفته شود.

ط) اصل لزوم تناسب محتوا، روش و فضای آموزشی در نظام آموزشی جامع‌نگر. زمانی که ما در برنامه‌ریزیهای خود برای ایجاد نظام آموزشی هر دو بعد انسانی و جنسیتی زنان را در نظر گرفتیم، لازم است که در مقام اجرا نیز محتوا، روش و فضای آموزشی را نیز هماهنگ با این دو بعد ایجاد کنیم.

ی) تأثیر توأمان ماهیت و تربیت در شکل‌گیری هویت، زمینه‌ساز نظام آموزشی جامع‌نگر. نظام آموزشی جامع‌نگر بر خلاف نظام آموزشی جنسیتی، هویت زنان را تنها ناشی از ماهیت متفاوت ساختاری آنها نمی‌داند. همان‌گونه که مانند نظام آموزشی آندروژنی نیز هویت زنان را تنها ناشی از تربیت آنها نمی‌داند. بلکه با نگرشی متقن و به دور از افراط و تفریط، هویت زنان را عامل دو عنصر ماهیت ثابت و تربیت متغیر می‌داند به گونه‌ای که با مؤثر دانستن همزمان ماهیت و تربیت برای تعلیم و تربیت صحیح زنان و ایجاد هویتی سالم برای آنان با در نظر گرفتن هر دو عنصر به برنامه‌ریزی برای رشد علمی آنان می‌پردازد.

۲- تحلیل کیفی ضرورت وجود نظام آموزشی جامع‌نگر

در این حوزه شاهد نه شناسه هستیم:

الف) لزوم رشد علمی زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور دفاع از خود و اسلام. یکی از دلایل نیاز به رشد صحیح علمی زنان، نیاز به آنان در عرصه‌های فرهنگی است به گونه‌ای که بتوانند با علم خویش به دفاع از حقوق خود و دفاع از اسلام بپردازند.

ب) لزوم رشد علمی زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور ایفای صحیح نقش‌های اجتماعی. زنان برای اینکه بتوانند در ارکان سیاسی و اجتماعی به فعالیت بپردازند، نیازمندند همچون مردان به تحصیل بپردازند.

ج) لزوم رشد علمی زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور ایفای صحیح نقش‌های جنسیتی. آموزش زنان باید به گونه‌ای باشد که علاوه بر رشد علمی در ابعاد انسانی به رشد علمی در ابعاد جنسیتی زنان نیز منجر شود تا آنها بتوانند به ایفای صحیح نقش جنسیتی خویش بپردازند.

د) لزوم رشد علمی زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور رشد کمالات انسانی زنان. هـ) لزوم ایجاد و استمرار نظام آموزشی جامع‌نگر به منظور انطباق تفاوت‌های تکوینی با تفاوت‌های حقوقی، اخلاقی و کارکردی بین دو جنس. یکی دیگر از دلایل نیاز به نظام آموزشی جامع‌نگر، ضرورت تعلیم و تربیت انطباقی زنان با تفاوت‌های تکوینی، حقوقی، ارزشی و کارکردی آنان است. و) اهمیت رشد علمی زنان در علوم اسلامی برای رفع مسائل عمومی و اختصاصی زنان در حوزه دین. با گسترش روز افزون نیاز به علم و ظهور مسائل جدید در عصر حاضر، لازم است تعدادی از زنان به منظور رفع نیازهای عمومی (انسانی) زنان به تحصیل علم در علوم اسلامی بپردازند. هم‌چنین ضرورت تحصیل علوم دینی توسط تعدادی از افراد برای رفع مسائل اختصاصی زنان در حوزه دین، که فقط مخصوص آنان است، بسیار ضروری‌تر به نظر می‌رسد.

ز) لزوم ایجاد نظام آموزشی جامع‌نگر برای هر جنس به منظور تحقق عدالت از طریق شکوفایی استعداد‌های انسانی و جنسیتی زنان. از آنجا که زنان، دو بعد انسانی و جنسیتی دارند، لازم است نظام آموزشی نیز بر همین مبنا هر دو بعد انسانی و جنسیتی زنان را در بگردد؛ چرا که تجربه نشان داده است، نظام‌های جنسیتی موجب سرکوب استعداد‌های انسانی زنان می‌شود؛ همان‌گونه که نظام‌های آموزشی آندروژنی موجبات سرکوبی استعداد‌های جنسیتی زنان را فراهم می‌آورد.

ح) لزوم ایجاد رشد علمی در بعد انسانی و جنسیتی زنان به منظور ارائه الگویی جامع و موفق

برای جهانیان و اثبات عملی بودن ادعاهای اسلام. به منظور نمایش عملی ادعاهای اسلام مبنی بر امکان همزمان رشد علمی زنان با وجود حفظ ویژگیهای جنسیتی، تحقق عملی نظام آموزشی جامع‌نگر ضروری به نظر می‌رسد.

ط) نوع نظام آموزشی از مهمترین بسترهای شکل‌گیری مناسبات جنسیتی در نظام اقتصادی و نظام اخلاقی. برای اصلاح مناسبات جنسیتی در نظام اقتصادی و اخلاقی بویژه در حوزه عفاف و حجاب ایجاد و گسترش نظام آموزشی جامع‌نگر ضروری به نظر می‌رسد؛ چرا که نوع نظام آموزشی مهمترین بستر شکل‌گیری مناسبات انسانی و جنسیتی در جامعه است.

۳- تحلیل کیفی راهکار کوتاه مدت نظام آموزشی جامع‌نگر

در این حوزه شاهد پنج شناسه هستیم:

الف) لزوم ایجاد آموزه‌های تشویقی و دستوری برای تجهیز و ترغیب هر جنس به آموختن نقشهای جنسیتی. یکی از راهکارهای کوتاه مدت برای آموزش نقشهای جنسیتی به زنان برگزاری دوره‌ها و کلاسهای آموزشی نقشهای جنسیتی به صورت تشویقی یا اجباری در مدارس یا دانشگاه‌هاست.

ب) لزوم آشنایی و رضایت از تفاوت‌های جنسیتی توسط معلمان به منظور انتقال به فراگیران. یکی دیگر از راهکارهای کوتاه مدت به منظور تعدیل و از بین بردن نگاه خصمانه زنان به جنسیت خویش به کارگیری معلمانی آگاه و آشنا با تفاوت‌های جنسیتی زنان با مردان است. رفتار و منش این معلمان از سویی از طریق همانندسازی در فراگیران دختر تأثیر می‌گذارد و از سویی دیگر با آموزش مستقیم تفاوت‌های جنسیتی زنان با مردان از طریق معلم به فراگیران منتقل می‌شود.

ج) تأثیر و تأثر متقابل رشد علمی هر چه بیشتر و بهتر زنان با کاهش فساد و افزایش امنیت اخلاقی در محیط آموزشی. هرچه محیط آموزشی سالمتر و به دور از فساد باشد، آرامش خیال و امکان رشد علمی زنان بیشتر فراهم می‌شود. از سویی دیگر رشد علمی زنان به خودی خود بر کاهش فساد در جامعه مؤثر است.

د) لزوم ارائه و معرفی راهکارهای اخلاقی قانونی و حمایتی از سوی خانواده و نهادهای سیاستگذار به منظور حمایت از رشد علمی. یکی دیگر از راهکارهای کوتاه مدت تأسیس و معرفی راهکارهای حمایتی است که می‌توان برای نهادهای اجتماعی و خانواده‌ها تعریف کرد تا بتوان از این طریق تا زمان اجرای نظام آموزشی جامع‌نگر در نظام آموزشی موجود به حمایت از زنان برای

رشد علمی هر چه بیشتر و بهتر آنان کمک رساند. گرچه این راهکارها موقتی است و حکم مسکن دارد تا زمان تحقق کامل نظام آموزشی جامع‌نگر برای کاهش آسیب رشد کند زنان در زمینه‌های علمی ضروری به نظر می‌رسد.

ه) لزوم افزایش اعتماد به نفس و خودباوری در زنان به منظور رشد علمی زنان در علوم مشترک و فارغ از جنسیت. یکی از مشکلات زنان تحصیل کرده این است که با وجود طی مدارج علمی همچون مردان به دلیل عدم اعتماد از سوی همجنسان خویش نمی‌توانند از علم خود در جهت رشد و تعالی خود و جامعه استفاده کنند. در این زمینه وظیفه است تا با ایجاد خودباوری در زنان و ایجاد اعتماد به تواناییهای همجنسانشان به رفع این مشکل پرداخته شود.

۴- تحلیل کیفی راهکار بلندمدت نظام آموزشی جامع‌نگر

در این حوزه شاهد شش شناسه هستیم:

الف) لزوم سیاستگذاری و استفاده از ظرفیتهای دیگری جز آموزش حضوری به منظور افزایش کمی رشد علمی زنان با کاهش آسیبها. به بیان ساده‌تر، سیاستگذاری برای تأسیس و ترویج روشهای آموزشی، نظیر آموزش پاره وقت، آموزش در خانه و آموزش غیر حضوری از طریق فناوریهای اطلاعات.

ب) لزوم سیاستگذاری برای پذیرش ارائه و معرفی شاخه‌های علمی که در آن تشابه بین دو جنس مقبول، مردود، مرجوح یا واجب است.

ج) لزوم باز طراحی فضای آموزشی ویژه با امکانات گسترده برای دختران به منظور رفع محدودیتهای فکری گفتاری و رفتاری آنان در فضای آموزشی. یکی از راهکارهای بلندمدت ایجاد نظام آموزشی جامع‌نگر، طراحی فضاهای آموزشی مختص زنان با امکانات بسیار گسترده و به صورت اندرونی و بیرونی است. این طراحی کمک می‌کند تا اولاً بتوان کمبود فضاهای تفریحی را برای زنان در جامعه با ایجاد مدارسی گسترده و با امکانات رفاهی خوب جبران کرد و ثانیاً دختران می‌توانند در محیط اندرونی مدرسه بدون نیاز به داشتن حجاب، کنار همجنسان خویش به سر ببرند که این امر موجبات رفع فقر حرکتی و بروز و ظهور زیباییهای خویش به دیگران را در محیطی سالم فراهم می‌آورد.

د) لزوم وجود نگاه دغدغه‌مند زنان در سطح جهان اسلام برای نظریه‌پردازیهای دینی و جدید در جهت تحقق نظام آموزشی جامع‌نگر. از این نکته نباید غافل شد که اجرای چنین طرح بزرگ و

کلانی پیش از هر چیز به نظریه‌پردازیهای دقیق، کارکردی و مبتنی بر مبانی پایه‌ای اسلامی و ایرانی نیاز دارد؛ هم‌چنین هر چند نظریه‌پردازی را نمی‌توان جنسیتی دانست به دلیل اینکه زنان هستند که در این زمینه دارای دغدغه بیشتری برای ایجاد رشد علمی برای همجنسان خویش هستند و از کمبودها و مسائل و مشکلات آنها در این زمینه آگاهند، اولویت با نظریه‌پردازیهای زنان در این زمینه است.

ه) لزوم طراحی نظام آموزشی جامع‌نگر توسط نهادی واحد برای لحاظ اهداف مکمل جنسیتی به دور از غیر همجنس ستیزی و لحاظ اهداف وحدت‌بخش یکسان‌مشترک انسانی. نکته بسیار مهم این است که طی طراحی و برنامه‌ریزی نظام آموزشی جامع‌نگر باید به این نکته توجه کرد که باید نهادی واحد نظام آموزشی جامع‌نگر را طراحی کند تا اولاً همه اهداف مشترک انسانی را در نظام آموزشی زنان و مردان لحاظ، و هم اهداف جنسیتی زنان و مردان را به گونه‌ای مکمل طراحی کند. اگر دو نهاد متفاوت به طراحی نظام آموزشی جامع‌نگر زنان و نظام آموزشی جامع‌نگر برای مردان پردازد، احتمال غیر همجنس ستیزی در برنامه‌ریزیها افزایش می‌یابد؛ چه اینکه هم اکنون نیز شاهد چنین غیر همجنس ستیزیهایی از جانب برخی مراکز ویژه زنان هستیم که نه تنها راهگشا نخواهند بود بلکه بالعکس موجبات تخریبات هر چه بیشتر را فراهم می‌آورد.

و) لزوم شناساندن نقاط ضعف نظام آموزشی آندروژنی و جنسیتی به منظور فضا سازی و اجرای تدریجی نظام آموزشی جامع‌نگر. از آنجا که نظام بین‌الملل در تشکیل تثبیت و ترویج نظام آموزشی آندروژنی بسیار کوشیده است به همین سادگی نمی‌توان به حذف نظام آموزشی آندروژنی و برپایی نظام آموزشی جامع‌نگر دست یافت؛ لذا باید در مرحله اول با شناساندن نقاط ضعف نظام آموزشی آندروژنی به زنان، احساس نیاز به نظام آموزشی جدیدی را در آنان برانگیخت؛ سپس با ارائه تدریجی نظام آموزشی جامع‌نگر به زنان و بازخوردگیری، مقدمات اجرای نظام آموزشی جامع‌نگر را فراهم آورد.

۵- تحلیل کیفی موانع نظام آموزشی جامع‌نگر

در این قسمت تنها شاهد شناسه محدودیتهای ساختاری و قانونی مانع شکل‌گیری نظام آموزشی جامع‌نگر هستیم. یکی از محدودیتهای تشکیل نظام آموزشی جامع‌نگر، ساختار نهادهای دیگری نظیر نهادهای اقتصادی است که به دلیل نیاز به نیروی کار ارزان و مشابه به نظام آموزشی جامع‌نگر و تربیت متفاوت زنان با مردان رغبتی ندارند. هم‌چنین محدودیتهای حوزه‌های قانونی شامل قوانین

داخلی و بین‌المللی، مانع شکل‌گیری نظام آموزشی جامع‌نگر است.

۶- تحلیل کیفی غایات نظام آموزشی جامع‌نگر

در این حوزه شاهد دو شناسه زیر هستیم:

الف) افزایش کمی و کیفی سرمایه‌های انسانی در اثر حضور زنان در نظام آموزشی جامع‌نگر. ایجاد و گسترش نظام آموزشی جامع‌نگر موجب می‌شود تا اولاً با یادآوری نقشها و وظایف جنسیتی زنان به خودشان آنان را به ازدواجهای زود هنگامتر و افزایش زاد و ولد ترغیب کرد و ثانیاً با آموزش و پرورش هر دو بعد انسانی و جنسیتی زنان موجب گسترش و شکوفایی استعدادهای انسانی و جنسیتی زنان را به نحو احسن فراهم آورد؛ لذا سرمایه‌های انسانی در اثر نظام آموزشی جامع‌نگر هم کمی و هم کیفی افزایش خواهد یافت.

ب) ایجاد موقعیت‌های شغلی تازه و مناسب با ویژگیهای ساختاری و کارکردی زنان در اثر گسترش نظام آموزشی جامع‌نگر. با ایجاد و گسترش نظام آموزشی جامع‌نگر می‌توان مشاغل جدید و گوناگونی متناسب با جنسیت زنان را ایجاد کرد و با این روش اولاً از آسیب اشتغال زنان در مشاغل مردانه کاست و ثانیاً از ناکارآمدی مدارک تحصیلی زنان برای یافتن شغل و ناامیدی آنان در این زمینه کاست.

تحلیل کمی نظام آموزشی جامع‌نگر

میزان فراوانی هر کدام از این حوزه‌ها متفاوت، و به شرح جدول ذیل است:

جدول ۳: فراوانی حوزه‌های شبکه مضامین بر اساس نظام آموزشی جنسیتی

غایات	موانع	راهبرد بلند مدت	راهبرد کوتاه مدت	مبانی	ضرورت وجود	فراوانی
۵	۲	۲۰	۱۲	۲۲	۲۹	

نتیجه‌گیری

نظام آموزشی جامع‌نگر با نگاهی عمیق به اصول و مبانی اسلامی و با توجه به اوضاع عصری، زمانی و مکانی موجود، شکل گرفته است. اصلیت‌ترین مبانی کلیدی این نگاه بر پایه دیدگاه اسلام بر یکسان بودن ارزش زنان با مردان با وجود داشتن حقوق و تکالیف مشابه و متفاوت در پیشگاه الهی مبتنی است. اصل وجود دو بعد انسانی و جنسیتی در همه افراد، موجب می‌شود تا بر همین پایه، اولاً در ابعاد انسانی و مشترک زنان و مردان، حقوق و وظایف مشترکی بین دو جنس مشخص شود و ثانیاً در بعد جنسیتی مخصوص به هر جنس نیز حقوق و تکالیف هر جنس به تفکیک مشخص شود.

هم‌چنین در بعد جنسیتی باید توجه کرد که این تفاوتها باید مکمل یکدیگر باشد و نهاد واحدی باید برای برنامه‌ریزی و تعیین وظایف و حقوق جنسیتی دو جنس وجود داشته باشد. از طرفی از آنجا که بر اساس نظر اسلام هویت هر انسانی بر اساس تأثیر توأمان ماهیت و تربیت شکل می‌گیرد، خداوند با ایجاد ساختاری متفاوت در بعد جنسیتی بین دو جنس و ارائه دستور و فرمانهای تعلیمی تربیتی برای ثبات آن زمینه‌های تکوینی، امر فرموده است به گونه‌ای که زنان باید در بعد انسانی همچون مردان، علمی دقیقاً شبیه با مردان را فرا گیرند؛ اما در بعد جنسیتی، زنان باید علمی مختص به جنس خویش و در عین حال مکمل با علوم جنسیتی مردان را فرا بگیرند. هم‌چنین از اصولی نظیر رعایت حدود شرعی نظیر عفاف و حجاب و پرهیز از اختلاط در طی اجرای نظام آموزشی جامع‌نگر نیز می‌توان نام برد. هم‌چنین باید به این اصل توجه کرد که در زمان تعارض بین حقوق و تکالیف انسانی و جنسیتی، اصل بر حقوق و تکالیف انسانی است و حقوق و تکالیف جنسیتی معمولاً در طول وظایف و تکالیف انسانی قرار می‌گیرد. به منظور ایجاد رشد علمی و تحقق نظام آموزشی جامع‌نگر باید اولاً به ارائه و معرفی شاخه‌های علمی پرداخت که در آن تشابه بین دو جنس مقبول، مردود، مرجوح یا واجب است و ثانیاً برای اقناع زنان در این رابطه اولاً باید نقاط ضعف نظامهای آموزشی جنسیتی و آندروژنی را به آنان شناساند و ثالثاً با ایجاد آموزه‌های تشویقی و دستوری برای تجهیز و ترغیب هر جنس به آموختن نقشهای جنسیتی امکان ترغیب افراد به پذیرش نظام آموزشی جامع‌نگر را فراهم آورد. هم‌چنین باید برای جلوگیری از عدم تداخل رشد علمی زنان با نقشهای جنسیتی آنان به سیاستگذاری و ترمیم زیر ساختها برای رشد علمی زنان به صورتهای نیمه وقت، غیرحضوری و از راه دور رو آورد. از جمله آثار و نتایج نظام آموزشی جامع‌نگر، می‌توان به تربیت صحیح زنان برای ایفای نقشهای اجتماعی فرهنگی و اقتصادی مشترک بین زنان و مردان دست یافت و هم می‌توان از طریق آن، زنانی توانمند و پربازده برای ایفای نقشهای جنسیتی تربیت کرد. هم‌چنین در اثر اجرایی شدن این نظام آموزشی، شاهد شکوفایی حداکثری استعدادهای جنسیتی و انسانی زنان خواهیم بود که این خود موجب ظهور الگویی مناسب و کامل از زن در جهان خواهد شد. هم‌چنین با ایجاد محیطی سالم و به دور از فساد و رشد علمی زنان، می‌توان زنان دانشمندی را برای رفع نیازهای عمومی و خصوصی زنان در حوزه‌های مختلف دین و غیر دینی تربیت کرد.

منابع

- افلاطون (۱۳۸۸). *جمهور*. ترجمه فواد روحانی. تهران: نشر علمی و فرهنگی تهران.
- بستان، حسین (۱۳۹۰). *اسلام و تفاوت‌های جنسیتی*. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- بستان، حسین (۱۳۸۲). *نابرابری و ستم جنسی از دیدگاه اسلام و فمینیسم*. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- بهرامی، فاطمه؛ اعتمادی، عذرا (۱۳۸۹). *رشد تحصیلات زنان در ایران به عنوان الگویی از زن مسلمان*. کتاب اندیشه راهبردی زن و خانواده.
- خاکسار، زینب (۱۳۹۰). *نظام تربیتی زنان با رویکرد مأموریت‌های جنسیتی، بستر احقاق حقوق زنان*. کتاب سومین نشست اندیشه‌های راهبردی با موضوع زن و خانواده. تهران: نشر مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۱). *زن مسلمان و عرصه‌های حضور اجتماعی*. برگرفته از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای به کوشش امیر حسین بانکی فرد. تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
- خدای، نرگس (۱۳۸۸). *دولت و خانواده*. کتاب آسیب‌شناسی خانواده. تهران: نشر هاجر.
- خمینی، روح اله (۱۳۸۲). *صحیفه نور*. برگرفته از بیانات امام خمینی (ره). تهران: نشر و ترویج آثار امام خمینی.
- رودگر، نرجس (۱۳۸۸). *فمینیسم، تاریخچه، نظریات، گرایش‌ها، نقدها*. قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان.
- زیبایی نژاد، محمدرضا (۱۳۹۱). *جایگاه خانواده و جنسیت در نظام تربیت رسمی*. تهران: نشر هاجر.
- سروش، عبدالکریم (۱۳۵۹). *دانش و ارزش*. سند چاپ نشده.
- طباطبایی یزدی، مؤگان (۱۳۸۹). *مطالعه روند افزایش دانشجویان دختر نسبت به پسر و سهم عوامل مؤثر بر این روند*. مرکز تحقیقات استراتژیک پژوهشکده تحقیقات استراتژیک. سند چاپ نشده.
- طوسی، اسدالله (۱۳۹۱). *جنسیت و آموزش نقدی بر تفکر فمینیستی، فصلنامه اسلام و پژوهش‌های تربیتی*. س ۴، ش ۱.
- علاسوند، فریبا (۱۳۹۰). *زن در اسلام*. ج اول. تهران: نشر هاجر.
- علم الهدی، جمیله (۱۳۹۰). *تغییر اصول سیاست‌گذاری در حوزه آموزش زنان*. کتاب سومین نشست اندیشه‌های راهبردی با موضوع زن و خانواده. تهران: نشر مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
- عمادزاده، مصطفی (۱۳۸۲). *اهمیت سرمایه‌گذاری در آموزش زنان*. فصلنامه پژوهش زنان. س ۳، دوره ۱، ش ۳.
- کانوی، مارتین (۱۳۶۷). *آموزش و پرورش در خدمت امپریالیسم فرهنگی*. ترجمه محبوبه مهاجر. تهران: امیر کبیر.
- لشکری، محمد (۱۳۸۶). *زنان، نظام آموزش عالی کشور و اشتغال*. فصلنامه پیک نور. دوره ۵، ش ۱.
- مستقیم، مهدیه (۱۳۹۱). *تحلیل رابطه تربیت اخلاقی و جنسیت مبتنی بر انسان‌شناسی از دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی*. فصلنامه اسراء. س ۵، ش ۱.
- هام و گمبل، مگی و سارا (۱۳۷۷). *فرهنگ نظریه‌های فمینیستی*. ترجمه فیروزه مهاجر و فرخ قره داغی و نوشین احمدی خراسانی. تهران: فرشیه.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006), Using thematic analysis in psychology, Qualitative Research in Psychology, Vol. 3, No. 2, Pp. 77-101.